

FILOZOFSKI VPLIVI NA AVSTRIJSKO SUBJEKTIVISTIČNO ŠOLO EKONOMIJE

Philosophical Influences on the Austrian School of Economics

Karmen Marguč

ECHO, d.o.o.
karmen@echo.si

Prejeto/Received:
Julij 2013

Popravljeno/Revised:
Junij 2014

Sprejeto/Accepted:
Julij 2014

Izvleček

Ideje avstrijske subjektivistične šole ekonomije je mogoče razumeti s prepoznavanjem filozofskih vplivov, ki so prispevali k oblikovanju vodilnih misli takratnih ekonomistov. Zaradi omejenosti literature s tega področja bo predstavljen pregled filozofskih vplivov na avstrijsko šolo ekonomije in opravljena analitična raziskava morebitnih medsebojnih vplivov. Rezultati raziskave so pokazali, da so na avstrijsko šolo vplivali številni filozofi, kot so Aristotel, Brentano, Weber, in kritična usmerjenost do logičnih pozitivistov. V osnovnih temeljih ostaja šola zvesta Mengerjevimi principom, zaradi česar je zanimiva za nadaljnjo, bolj analitično študijo.

Ključne besede: avstrijska šola, dedukcija, subjektivizem, individualizem

Abstract

The fundamental idea of the subjectivist Austrian school of economics can be understood by recognizing philosophical influences that have made a significant contribution to the development of leading ideas. Due to the limited literature in this area, the need for research includes both a general overview of philosophical influences and an analytical study of possible interactions. The results of this study have shown that the Austrian school was influenced by many philosophers, such as Aristotle, Brentano, and Weber, as well as its own critical orientation against logical positivists. The underlying fundamentals remain faithful to the basic principles of Menger. As such, it is interesting for further, more analytical study.

Keywords: Austrian school, deduction, subjectivism, individualism

1 Uvod

Vodilna misel avstrijske subjektivistične šole ekonomije se je oblikovala z Mengerjevimi inovativnim teoretičnim pristopom, utemeljenim na aristoteljskih idejah. V nasprotju s klasičnim mehanicističnim pristopom ekonomske in kasneje Keynesove teorije so po avstrijski šoli dogodki v ekonomiji in na finančnih trgih rezultat emocij in človekovega ravnanja. Ker je slednje spremenljivo, ekonomisti ne morejo natančno izmeriti ali napovedati spremembe cen, dogodkov in kvantitativnih sprememb.

Temeljne značilnosti avstrijske šole so: usmerjenost v ponudbo, deduktivna ekonomija, izpeljava metodološkega individualizma iz človeških dejanj ter zavračanje empirizma in politične ideologije. V nasprotju s keynesianizmom in monetarizmom je avstrijska šola usmerjena v proizvodnjo (ponudbo) in ne v povpraševanje. Močan vpliv je imela na področju teorije racionalnih pričakovanj, ponudbene ekonomike, z ekstremno politiko *laissez-faire*, po kateri so države vzrok recesije oz. depresije. Zaradi ponavljajočih se ekonomskih kriz, ki jih »main-stream« ekonomisti ne znajo razložiti, predstavlja avstrijska šola aktualno alternativo. Zato smo danes priča obujanju predvsem moderne avstrijske šole avtorjev, kot so Murray N. Rothbard, Israel M. Kirzner, Ludwig M. Lachmann idr.

NG

Naše gospodarstvo / Our Economy

Vol. 60, No. 3-4, 2014

pp. 65-72

DOI: 10.7549/ourecon.2014.3-4.07

UDK: 37:33:165.81(436)

JEL: B1

Za razumevanje izvora idej in osnovne miselnosti avstrijske šole bo v tem prispevku proučen viden filozofski vpliv na začetne zagovornike avstrijske šole. Aristotelovi vplivi so značilni za prve generacije avstrijske šole, Schumpeter pa se je kasneje bolj opiral na Newtonovo in Machovo matematiko, ki odstopa od subjektivističnega pristopa avstrijske šole. Zaradi prostorske omejenosti bo v tem prispevku večja pozornost namenjena predstavnikom prvih generacij avstrijske šole, v nadaljnjih raziskavah pa bi bilo smiselno predstaviti razliko med njimi in modernejšimi idejami avstrijske šole.

2 Avstrijska šola

Izvor ideologije avstrijske šole sega v 15. stoletje, ko so privrženci Tomaža Akvinskega v Španiji iskali splošno razlago človeških dejanj in družbenih organizacij. Pozni sholastiki so nato razlagali zakone ponudbe in povpraševanja, vzroke inflacije in subjektivno vrednost ekonomske vrednosti (Mises.org). Začetek avstrijske šole je mogoče umestiti v leto 1871, ko je Carl Menger (1840–1921) izdal delo z naslovom *Principi ekonomije* (1871; nem. *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*). V mikroekonomiji se je Menger tako razšel s klasično šolo Adama Smitha in Davida Ricarda, po kateri vrednost blaga določajo proizvodni stroški (delovna teorija vrednosti oz. teorija proizvodnih stroškov). Menger je v nasprotju s klasično šolo zagovarjal, da vrednost določa povpraševanje kupcev. Prav tako je nasprotoval nemški zgodovinski šoli, ki jo je vodil Gustav Schmoller (1838–1917). Konfliktna diskusija med obema predstavnikoma šol je poznana kot »bitke metod« (nem. *Methodenstreit*). Menger je ekonomijo obravnaval kot neponovljivo, zaradi česar v ekonomiji ni mogoče določiti specifičnih splošnih zakonitosti. Po Schmollerju sta družbena in politična teorija možni le ob natančni zgodovinski raziskavi, zato je avstrijsko šolo označil kot opravičilo za napredek dogme sebičnega ekonomskega akterja (Louzek 2011, Nardinelli in Meiners 1988).

2.1 Predstavnik avstrijske šole

Uvrstitev predstavnikov avstrijske šole v posamezna obdobja delovanja je težavna. Nekateri avtorji jih umeščajo v tri obdobja v obliki gibanj. Butler (2010) jih npr. razvršča na naslednja gibanja:

- prvo gibanje: Menger, Bohm-Bawerk, Wieser;
- drugo gibanje: Mises in Hayek,
- tretje gibanje Rothband, Kirzner, Schumpeter idr.

V okviru tega prispevka menimo, da je posamezne predstavnike avstrijske šole ustrezneje klasificirati na osnovi generacij, ker so na ta način medsebojni vplivi med posameznimi avtorji bolj vidni. Zato je uporabljena klasifikacija, ki jo je uporabil tudi Azad v svojem delu *Avstrijska šola ekonomije* (ang. *The Austrian School of Economics*), in sicer:

- prva generacija: Carl Menger;
- druga generacija: Eugen von Böhm-Bawerk in Friedrich von Wieser;

- tretja generacija: Ludwig von Mises, Joseph Schumpeter, Friedrich von Hayek, Felix Kaufmann, Lionel Robbins, Alfred Schütz, Oskar Morgenstern, Fritz Machlup, Paul N. Rosenstein-Rodan in celo sir John Hicks do časa Keynesove revolucije.

Predstavnike avstrijske ekonomske šole, ki so delovali po Misesu, bi bilo smiselno umestiti v četrto generacijo. V to generacijo bi lahko tako umestili naslednje avtorje: Josepha Schumpetra, Petra Boettkeja, Karen Vaughn, Davida Gordona, Murrayja Rothbarda, Henryja Hazlitta, Richarda Wagnerja, Jamesa Buchanana, Vernona Smitha idr. (Azad 2005).

Carl Menger (1840–1921) je utemeljitelj avstrijske subjektivistične šole ekonomije in soustanovitelj marginalistične revolucije. Revolucionarna analiza marginalne koristi je temelj poglavitne ekonomske teorije še danes. Mengerjeva ideja vključuje metodološki individualizem, po katerem povpraševanje posameznikov predstavlja osnovo ekonomskih fenomenov, kot so ponudba, cena in trg in so tako temelj ekonomske znanosti. Menger je bil poleg tega zagovornik prostih trgov, ki maksimirajo količino, kvaliteto in izbor blaga in storitev.

Eugen von Böhm-Bawerk (1851–1914) in Friedrich von Wieser (1851–1926) sta predstavnika druge generacije avstrijske šole. Tako kot Menger je tudi Böhm-Bawerk zagovarjal deduktivno metodo. Kot meni v delu *Pozitivna teorija kapitala* (ang. *The Positive Theory of Capital*), »ni deduktivna metoda tista, ki si ne zasluži zaupanja, temveč oseba, ki jo napačno uporablja« (Böhm-Bawerk 1930, 118). Böhm-Bawerk je dodelal Mengerjev subjektivistični pristop, ki ga je uporabil na področju obresti in kapitala in odraža časovno preferenco posameznika (Azad 2005, tudi Böhm-Bawerk 1930). Najmočnejši Böhm-Bawerkov vpliv je imela prav *Pozitivna teorija kapitala*. Zagovarjal je varčevalno naravnost in investicije, kar je odločilno za gospodarsko rast. Friedrich von Wieser je enak pristop prevzel v analizi stroškov. Pokazal je, da stroški niso objektivna mera, temveč temeljijo na subjektivnih vrednotah in preferencah posameznikov (Wieser 1927, tudi Ekelund 1927 in Endres 1991).

Kot predstavnik tretje generacije je Ludwig von Mises postal vodilni ekonomist prostega trga v 20. stoletju. Mikroekonomsko teorijo cen in podjetij je integriral v makroekonomsko sfero denarja in bančništva. Mengerjevo teorijo mejne koristnosti, Wicksellovo teorijo naravnih obresti in Böhm-Bawerkovo teorijo kapitala je apliciral v svoji analizi denarja in poslovnih ciklov, v kateri je pokazal neneutralni vpliv denarja na relativne cene, dohodek in poslovno aktivnost. Prav tako je kot prvi opozoril na neučinkovito alokacijo virov brez cenovnega mehanizma v socialističnih ekonomijah. Poleg tega se je ukvarjal z metodologijo in osnovnimi epistemološkimi problemi, ki jih je opisal v svojem delu *Epistemološki problemi ekonomije* (ang. *Epistemological Problems of Economics*, 1933). V njem je utemeljil abstraktno ekonomsko teorijo, zasnovano na apriornih principih in ideji, da so »vsa človeška dejanja raci-

onalna« oz. »ciljno usmerjena« (Mises 2003, pogl. 1). Mises je na newyorški univerzi močno vplival na Israela Kirznerja in Murraya Rothbarda.

Omeniti je treba tudi eminentnega predstavnika tretje generacije Friedricha Hayeka (1899–1992), ki se je leta 1931 preselil v Londonsko šolo ekonomije in postal kritičen do vplivnega Johna Maynarda Keynesa (Thomas 2009). V tridesetih letih je bil glavni tekmeč keynesianizma. Menil je, da monetarna inflacija napačno usmerja ekonomske vire in ustvarja umetni bum, kar se konča v ekonomskem nazadovanju.

Predstavniki četrte generacije, Joseph Schumpeter, je zanikal avstrijske korenine, zaradi česar ga nekateri sicer ne umeščajo med predstavnike avstrijske šole (Azad 2005). Kot Böhm-Bawerkov učenec se je osredotočal na podjetnika, ki išče inovativne ideje in izboljšave v procesu, imenovanem »kreativna destrukcija«. Podjetništvo je zanj odmik od ravnotežja, za druge predstavnike avstrijske šole pa je podjetnik oseba, ki ekonomijo premika k ravnotežju. Zavrnil je Mises-Hayekovo teorijo poslovnih ciklov in se odločil za poslovne cikle, ki temeljijo na inovacijah (Konratijevi dolgi valovi). Prav tako je opustil teorijo časovnih preferenc in menil, da bo obrestna mera padla na nič v dolgoročnem časovnem ravnotežju. Schumpeter je poleg Jevonsa in Walrasa neodvisni odkritelj principa marginalne koristnosti, ki je osnova za vse ekonomske fenomene (Panayotis in Kostas 2010).

2.2 Temeljne značilnosti

Avstrijska šola se ukvarja z vprašanji o subjektih, razvoju individualnih cen, delovanju celotne ekonomije in nasprotovanju državnim intervencijam. Bistvene značilnosti avstrijske ekonomske šole so opisane v nadaljevanju.

Individualizem in teorija vrednosti

Vsi ekonomski dogodki izhajajo iz posameznikovega vrednotenja, ki izbira dobrine v določenih okoliščinah v določenem času. Vrednosti ni v stvareh, temveč v mislih posameznikov, ki jih vrednotijo. Trženje in cene se pojavijo zgolj zaradi različnega vrednotenja stvari posameznikov (Menger 1985, I-36 in II-45). Iz tega razloga je zasebna last bistvena za doseganje najboljših tržnih rezultatov (Menger 1985 in 2007, III).

Teorija marginalnih koristi predstavlja temelj ekonomske teorije. Ljudje najprej sprejmejo odločitev o nakupu tistih dobrin, ki bodo zadovoljile kar največ nujnih potreb, in šele nato izberejo tiste, ki bodo zadovoljile marginalne potrebe (Menger 2007, I).

Subjektivizem in cenovni sistem

Nov ekonomski koncept, koncept t.i. alternativnih ali oportunitetnih stroškov, je odraz nadgradnje Mengerjevih študentov Böhm-Bawerka in Wieserja (Böhm-Bawerk 1890). Sistem cen daje udeležencem trga relevantne informacije, ki jim pomagajo pri doseganju medsebojnih dobičkov. Cenovni sistem in tržna ekonomija sta razumljena

kot »katalektična« (gr. katallaxia) oz. izmenjava dobrin na trgu popolne neznance spremeni v prijatelje (Boetke, b.l.).

Konkurenčni trg in zasebna lastnina

S prepoznavanjem priložnosti podjetnik ustvarja dobiček. Cenovni sistem in tržna ekonomija vodita posameznike k odkrivanju medsebojnih dobičkov in uporabo redkih virov oz. virov na učinkovit način (Menger 2007, pogl. 2, in Mises 2010).

Vladna intervencija

Kakršen koli nadzor nad kompleksnimi sistemi lahko vodi do katastrofalnih neželenih posledic. Vlada ne more vedeti, kaj posamezniki vrednotijo na trgu. Tržne cene lahko povedo, čemu se je javnost pripravljena odpovedati in kaj si želi (Boetke, b.l.).

Človeško dejanje

Po Hayeku »tržna konkurenca ustvarja določeno vrsto reda – red, ki je produkt 'človeških dejanj, ni človeško oblikovan'. Ta 'spontani red' je sistem, ki nastane z neodvisnimi dejanji različnih posameznikov in nenamerno proizvaja splošne koristi, ki jih izvajalci dejanj pogosto ne predvidijo.« (Klein 2012, 188) Namen posameznikov je zgolj izboljšanje njihovega lastnega življenja, čeprav njihova dejanja posledično vplivajo na rezultat kompleksnega tržnega sistema (Mises 2003).

Deduktivno sklepanje

Avstrijska ekonomija sledi Aristotelovi metodi deduktivnega sklepanja, ki temelji na samoevidentnih prvih principih (lat. *nota per se*).

3 Vplivi filozofije na avstrijsko šolo

V intelektualni zgodovini je navadno zelo težko prepoznati, kdo je vplival na določenega avtorja: pogosto je mogoče pokazati na vzporednice med doktrinami, toda razen izjemnih primerov ne moremo pridobiti nič več kot sugestivne hipoteze. Če avtor sam jasno ne nakaže, da je določen avtor vplival nanj, tovrstnega problema ni, vendar pa je eksplicitno navajanje intelektualnega izvora le redka značilnost mislecev tega obdobja. Predstavljeni vplivi zato niso gotovi, temveč zgolj verjetnostne predpostavke. Nobena zgodovinska interpretacija namreč ni apodiktično resnična.

3.1 Aristoteljanski vpliv in vpliv Franza Brentana

Tedaj je avstrijski filozof poznega 19. stoletja Franz Brentano skupaj s svojimi privrženici nasprotoval hermenevitični obliki fenomenologije; njegov namen je bil razvoj realističnega pristopa. Barry Smith je v prispevku *Avstrijska ekonomija in avstrijska filozofija* (ang. *Austrian economics and Austrian philosophy*) predstavil poglobljeno vzporednico Mengerjeve epistemologije in Brentanove ideologije (Smith 1993). Odnos med Mengerjevo in Brentanovo teorijo vrednosti sta predstavila tudi Reinhard Fabian in Peter Simons (Fabian in Simons 1986).

Nasprotno pa Gordon meni, da je avstrijska šola svoje odgovore na hegeljanizem iskala v Aristotelu *per se*. Gordonovo razlikovanje med nemško in Heglovo filozofijo temelji na osnovnih značilnostih obeh šol, in sicer hegeljanske, protiznanstvene in organske ter na drugi strani avstrijske šole, ki je proznanstvena, metodološko individualistična in aristoteljanska (Gordon, b.l). Trdim, da Brentanov vpliv ni zanemarljiv, saj sta bili šoli Brentanove filozofije in Mengerjeve ekonomije medsebojno povezani do te mere, da je Brentanova šola pridobila vzdevek »druga« avstrijska šola vrednosti. Na Brentana je v osnovi vplival nemški metafizik F. A. Trendelenburg, ki je promoviral aristoteljansko mišljenje, razširjeno predvsem na katoliških območjih takratne Avstrije. Po drugi strani so bili protestantski deli nemško govorečega sveta pod močnim vplivom Kanta in njegove kritike metafizike. Menger in Brentano sta torej imela že v osnovi aristoteljansko ozadje.

Esencializem

Po Brentanu temelji svet na bistvih in nujnih zakonih. V svetu obstajajo določena preprosta »bistva«, »narave« ali »elementi«, pa tudi zakoni, strukture ali povezave. Trditve, ki izražajo univerzalne povezave med bistvi, se po Mengerju imenujejo »eksaktni zakoni« (ang. exact laws) in sestavljajo znanstveno teorijo v eksaktnem smislu (Menger 2007, 215). Tovrstni zakoni niso vedno dostopni človeškemu razumu, čeprav so sami po sebi razumljivi. Svet tako obstaja neodvisno od našega mišljenja in izhaja iz materialnih in mentalnih aspektov (ter morda iz dimenzije sui generis, npr. prava in kulture). Cilj Mengerjeve raziskave je determiniranje splošnega bistva in splošnih povezav ekonomskih fenomenov (Menger 1985, pogl. 1, 37). Teoretičnega razumevanja konkretnih fenomenov ni mogoče doseči s seznamom različnih primerov, temveč na osnovi razumevanja fenomenov; ti se pojavljajo v določenem ustaljenem redu, ki ustreza določenemu zakonu (Menger 1985, pog. 1, 44).

Metodološki individualizem

Značilnost Mengerjeve šole je individualistična metodologija, s katero je nasprotoval holizmu in kolektivizmu. Metodološki individualizem se ukvarja s posameznikom, a ne izoliranim in neodvisnim, temveč vključenem v povezavi z drugimi posamezniki glede na različne stopnje kompleksnosti medsebojnih odnosnih sistemov. Aristotel v *Drugi analitiki* meni: »Prvi korak se tako nanaša le na znanje o posameznem, ki ga dobimo z zaznavo; drugi pomeni že splošno znanje brez razlage, ki ga dobimo z izkustvom, in tretje zaobjema splošno znanje z razlago, ki ga dobimo z znanostjo in veščino. Vsak korak temelji na predhodnem in ga hkrati odločilno presega.« (Aristoteles 2012, 229) Po Mengerju družba in njene institucije (vključno s trgovino) niso le dodatne strukture, temveč si delijo določene kvalitete posameznikov. Kot meni Menger, takšnih »organskih« struktur ne morejo in ne smejo umetno oblikovati posamezniki (Menger 1985, pogl. 8, 91). Strukture so torej kompleksni sistemi želja, razuma in motivacij posameznikov.

Teorija vrednosti

Začetni vpliv Brentana na avstrijsko subjektivistično šolo ekonomije je mogoče zaslediti že leta 1874 (z njegovimi uvodnimi predavanji na dunajski univerzi). Vrednost kot takšna ne pripada predmetom, temveč predstavlja neločljiv trenutek dejanja vrednotenja vsakega posameznika. Vrednost biva v subjektivnih nagnjenjih, ki kvalificirajo vsebino predstave (nem. Vorstellung; Brentano 1998). Menger teorijo vrednosti opredeli v tretjem poglavju knjige *Principi ekonomije*, v katerem zanika, da se vrednost nahaja intrinzično v predmetu, kot so predpostavljali v tradicionalni ekonomiji. Z ekonomskega stališča je narava vrednote nega predmeta zgolj sredstvo zadovoljstva, h kateremu je pritrjena določena emocija (Menger 2007, pogl. 3, 103 in 108). Poznavanje in določanje vrednosti predmeta zahteva evidentno notranjo občutje, ki vključuje preferenčno dejanje, ki pa je pred drugimi alternativnimi možnostmi. Ta fenomen interesa izhaja iz Aristotelovega subjektivnega fizičnega življenja (gr. orexis; Wieser 1889). Aristotel meni: »Iz tega sledi: če naj bo odločitev dobra, mora biti poudarek resničen in strmeče hotenje (orexis) pravilno in usmerjeno k temu, kar podatek zatrjuje.« (Aristoteles 2002, VI, 2. 1139 a 24)

Prakseologija kot deduktivna metoda

Menger podobno kot Aristotel trdi, da z induktivno metodo ni mogoče pridobiti takšne vrste znanj, ki bi zagotavljala eksaktne zakone, ki sestavljajo znanost, kot je npr. ekonomija. Znanost o dedukciji najdemo v Aristotelovi *Drugi analitiki*, kjer trdi, da se mora celotna znanost začeti s samoumevnim aksiomom. Analogno je Misesovo sklepanje, po katerem se vse skupaj začne z enim ali več samoumevnih aksiomov, na podlagi katerih lahko zasnujemo nadaljnja sklepanja (Mises 2003, 203–204). Z uporabo deduktivne metode je Mises razvil posebno obliko metodologije, t. i. prakseologijo¹, na razvoj katere so vplivale tudi različne Kantove in Webrove teoretične zasnove ter razvoj metodološkega individualizma in Mengerjeve subjektivne teorije.

3.2 Mises, Max Weber in logični pozitivizem

Diskusija z Maxom Webrom je imela na Misesa precejšen vpliv. Po Webru »racionalno« in »vrednostno« vedenje prikazujeta enako strukturo sredstev in cilja (Weber 1949), po Misesu cilj dejanja ni niti racionalen niti neracionalen, ker se racionalnost nanaša zgolj na sredstva. Navaja: »Cilji so vedno iracionalni, to je: niti ne zahtevajo, niti niso zmožni racionalnega upravičenja, toda kar je zgolj sredstvo za določen cilj, mora vedno biti racionalno raziskano.« (Mises 2003, 100) Mises zagovarja, da vsa dejanja vključujejo sredstva za doseganje določenega cilja. Ravno sprejemanje odločitev akterja z ozirom na to, kar vrednoti

¹ Prakseologija je deduktivna študija človeških dejanj, utemeljena na aksiomu dejanja. Izraz je uvedel ekonomist Ludwig von Mises. Po drugi svetovni vojni se je izraz razširil tudi v Ameriki, in sicer z migracijo von Misesa in z zagovarjanjem prakseološkega pristopa njegovega študenta Murraya Rothbanda.

najvišje, je bistvo avstrijske šole in Misesove koncepcije ekonomije. Ekonomija se ne ukvarja s človeškim dejanjem *per se*, temveč zgolj z enim od aspektov človeškega dejanja, ki je »racionalen« in »logičen« (Mises 2003, xxvi). Mises na podlagi tega uvede monetarno kalkulacijo, po kateri je treba prepoznati, katera pot vodi do želenega cilja z najmanjšimi možnimi stroški sredstev (Mises 2003, 166). To je eno najpomembnejših odkritij v ekonomiji. Na osnovi teh ugotovitev je Mises postavil kritiko socializma, utemeljeno na nezmožnosti potrebnih ekonomskih izračunov za organizacijo kompleksnega gospodarstva (Mises 2003, 166). Sklenemo lahko, da po Misesu vsa dejanja – ne glede na to, ali so namerna ali ne – težijo k maksimiranju monetarnega prihodka.

Logični pozitivisti, ki so delovali v okviru filozofskega dunajskega kroga, so trdili, da je znanost empirična, in podpirali uporabo induktivnih metod. Trdili so, da z dedukcijo ni mogoče osvojiti novega znanja o svetu (Wittgenstein 1976). Frege in Wittgenstein skupaj z drugimi zagovorniki logičnega pozitivizma (logičnim atomizmom) dunajskega kroga menita, da so kantovske različice apriorizma preveč ekstremne. Toda v nasprotju z njimi Mises navaja, da »... dojemamo racionalno vedenje na osnovi logičnih struktur našega mišljenja, ki je osnova vsej racionalnosti. Apriorno mišljenje je hkrati tudi apriorno racionalno dejanje.« (Mises 2003, 142) Ekonomija je kot znanost o človeških dejanjih, kot sta logika in matematika, univerzalno veljavna in apriorna. Misesova pozicija temelji na Aristotelovi alternativni Kantove oblike apriorizma. Definicija »človeških dejanj« temelji na logiki in je zato univerzalno veljavna. Mises trdi, da propozicije prakseologije niso izpeljane iz občutij oz. doživljajev (v nasprotju z logičnimi pozitivisti) in so tako kot logične in matematične propozicije apriorne (Mises 2003). Mises se v svoji teoretični zasnovi opira na Kantovo pojmovanje apriornih in sintetičnih sodb, na Aristotelove kategorije in idejo logičnih pozitivistov.

3.3 Filozofski vplivi na Hayekovo miselnost

Friedrich August von Hayek je eden najvplivnejših modernih avstrijskih ekonomistov. Hayek sam omenja zavezanost Machu, idejam Moritza Schlicka in Karla Popperja, čigar knjiga *Logika znanstvena odkritja* (ang. *The Logic of Scientific Discovery*, 1935) predstavlja izziv tudi sodobni šoli logičnega pozitivizma. Hayek je raziskoval tudi dela različnih drugih filozofov, kot so Jeremy Bentham, John Stuart Mill, Saint-Simon in Comte. Prizadeval si je zasnovati zanesljivo osnovo za »družbene znanosti«. Mengerjev metodološki individualizem je Hayeku predstavljal osnovo, na kateri je mogoče zgraditi znanost (po Machovemu razumevanju logičnega pozitivizma). Na področju ekonomije poslovnih ciklov je njegovo idejo zasenčila Keynesova revolucija. Z vidika ekonomije je na Hayeka najbolj vplival Mises, nekoliko tudi Wieser. Filozofski vpliv je mogoče zaznati na področju oblikovanja teorije omejenega znanja in zaznave.

Epikur

Dela grškega filozofa Epikurja so imela na Hayekovo teorijo močan vpliv.² Epikurejska shema zaznave okolja temelji na miniaturnih delcih, ki »napadajo« naš kognitivni mehanizem. Ker se miniaturni delci spreminjajo, naša prepričanja niso nujno vedno enaka (Lucretius 1959). Naše znanje tako ne temelji na racionalnih zasnovah, temveč na konvencionalno sprejetih pravilih, ki so posledica klasifikacije fizičnih impulzov, po katerih pridobimo zaznave. Epikurjev vpliv se kaže v ideji, da znanje ne temelji na racionalnih predpogojih, temveč le na konvencionalnih pravilih. Poleg Hayeka in Marxa sta se za Epikurjevo deloanimala tudi ključna misleca, ki sta močno vplivala na Hayeka, David Hume in Karl Popper.

David Hume

Hayek je sledil Humovi predpostavki, da imajo moralne konvencije, ki se med ljudmi širijo spontano, določene skupne značilnosti oz. si delijo isti principe (Hume 1974). Hayek se je strinjal s Humovim pojmovanjem o stvari navade, ki temelji na Epikurjevem zaznavanju delcev. Z drugimi besedami: kljub različnemu dojetju narave sveta iste stvari prepoznavamo in klasificiramo enako. Kot meni Hume, je to stvar navade. Hayek njegovo idejo izrazi z razlago »novih mentalnih navad«, ki se pridobijo »v intelektualnem in materialnem podjarmljenju narave« (Hayek 1955, II, pogl. 1, 105). Nagnjenost k empiristični ideji je mogoče zaznati v celotnem Hayekovem delu *Protirevolucija znanosti* (ang. *The Counterrevolution of Science*).

Karl Popper

Popper je vplival na Hayeka s svojo metodo falzifikacije, ki jo je zamenjal za protinaturalistično prakseologijo; to so zagovarjali predhodni predstavniki avstrijske šole. Popperjev hipotetično-deduktivni pogled in kriterij falzifikacije sta mu služila za razlikovanje med znanstvenim in neznanstvenim. Po Popperju je hipoteza znanstvena zgolj, če jo je mogoče ovreči kot napačno (Popper 1998). To doktrino je mogoče opaziti v Hayekovem delu *Monetarna teorija in tržni cikel* (ang. *Monetary Theory and the Trade Cycle*), v katerem meni, da »je možno zgolj v negativnem smislu preveriti hipotezo na osnovi statistike. Četudi lahko statistika prikaže obstoj fenomenov, ki jih teorija ne more zadostno razložiti ali ni zmožna raziskati ..., ne moremo pričakovati potrditve teorije v pozitivnem smislu.« (Hayek 1933, 34) Popperjeva knjiga *Logika znanstvenega odkritja* (1935) mu je dala metodološke temelje na pogled »racionalnosti«, ki je kot takšna osnovna skrb ekonomistov, odkar si ekonomija kot znanost prizadeva za razlago človeškega obnašanja. Obnašanje neracionalnih oseb ne more oblikovati določenega vzorca ponavljajočega se obnašanja, ki gradi »zakone« (Hayek 1955).

² Epikur je imel močan vpliv tudi na Marxa; naslov njegove doktorske teze je bil: *Razlika med Demokritovo in Epikurjevo filozofijo narave* (ang. *The Difference Between the Democritean and Epicurean Philosophy of Nature*).

Ludwig Wittgenstein

Vpliv Ludwiga Wittgensteina (1899–1951) je mogoče opaziti kot vzporednico med Hayekovo knjigo Čutna ureditev (ang. *The Sensory Order*) in Wittgensteinovim *Logično filozofskim traktatom* predvsem na področju Hayekovega sistema idej. Zanimal se je za načine, kako jezik oblikuje naše misli in predstavo o svetu. Ne le človeško družbeno življenje, temveč tudi misli same vodijo pravila, ki jih ne moremo določiti. To pomeni, da obstaja določena meja, ki omejuje razumevanje in določanje določenih zakonov, ki vodijo naše življenje (Hayek 1977).

Ernst Mach

Med študijem filozofije je na Schumpetra imel izredno velik vpliv slavni fizik in filozof Ernst Mach. Njegovo zavračanje metafizike in zagovarjanje logičnega pozitivizma, skupaj z instrumentalistično ekonomsko miselnostjo, je vplivalo na Schumpetrovo specifično idejno miselnost, ki se ni skladala z idejami avstrijske šole ekonomije. Schumpeter si je pridobil večino znanja o metodoloških karakteristikah mehanike kot modelu znanosti iz predavanj Aloisa Hoflerja o raziskavah od Newtona do Macha. Preden se je Schumpeter poglobil v teoretično ekonomijo, je sledil tudi Leopoldu Gegenbauerju in tako z interesom za matematično ekonomijo izoblikoval svojevrstno ekonomsko miselnost (Andersen 2011).

4 Ugotovitve

Avstrijska šola temelji na Mengerjevem subjektivističnem pristopu, v nasprotju z neoklasično šolo zagovarja objektivistični pristop k zaznavi sveta. To je najverjetneje posledica Brentanove epistemološke ideje notranjih zaznav, na kateri temelji teorija vrednosti. Univerzalne ali eksaktne zakone, zasnovane na Aristotelovem esencializmu, je Menger utemeljil na apriornih principih. Z razvojem teoretične ekonomije, katere cilj je določanje splošnega bistva ali zakonitosti med ekonomskimi fenomenami, je realno ekonomijo povezal z abstraktno teorijo. Mises je s prakseološkim metodološkim pristopom, ki temelji na aksiomu svobode, ohranil in dopolnil izvorno Mengerjevo idejo. Na osnovi dodatnih podrejenih postulatov je posplošil celotno znanost človeških dejanj. Viden vpliv je imel Weber, čigar ideja o racionalnem oz. »namernem« človeškem dejanju je vplivala na razvoj Misesove strukture racionalnega vrednotenja sredstev. Na ta način je postavil kritiko kolektivnim in socialističnim družbam.

Zaradi obsega literarnih del in različnih vplivov je težko opredeliti vse vplive na Hayekova dela. Podobno kot predhodniki avstrijske šole se osredotoča na epistemologijo družbe in posameznika. Deduktivno metodo in prakseologijo je Hayek zamenjal s Popperjevo metodo falzifikacije, ki jo je razložil na osnovi spreminjanja človeka kot evolucijskega in racionalnega. Vidno je, da so filozofi takratnega časa močno vplivali na izoblikovanje posameznikove miselnosti v ekonomiji. Medtem ko je na prvotne pripadnike vplivala Aristotelova ideologija, se je Schumpeter opiral

predvsem na matematiko in matematično ekonomijo, kar kaže na odstopanja idej kasnejših generacij od primarne avstrijske šole. Predstavitev vseh filozofskih vplivov na avstrijsko šolo bi presejala okvir tega članka, toda tudi splošen pregled je bistvenega pomena. Skopa literatura s tega področja je namreč posledica aktualnega keynezianškega vpliva in sedaj, v času krize, postaja vse bolj aktualna.

Literatura

1. Andersen, E. S. (2011). *Joseph A. Schumpeter*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
2. Aristotles (2002). *Nikomahova etika*. Ljubljana: Slovenska matica.
3. Aristotles (2012). *Druga analitika*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
4. Azad, A. (2005). *The Austrian School of Economics*. Pridobljeno 23. aprila 2013 s spletne strani: <http://mises.org/journals/scholar/azad2.pdf>.
5. Böhm-Bawerk, E. von. (1890). *Capital and Interest*. Pridobljeno 23. aprila 2013 s spletne strani: <http://library.mises.org/media/Mises%20University%202005/Capital%20and%20Interest%20Eugen%20von%20Bohm-Bawerk.pdf>.
6. Böhm-Bawerk, E. von. (1930). *The Positive Theory of Capital*. Pridobljeno 23. aprila 2013 s spletne strani: <http://library.mises.org/books/Eugen%20von%20Bohm-Bawerk/The%20Positive%20Theory%20of%20Capital.pdf>.
7. Butler, E. (2010). *Austrian Economics: A Primer*. Adam Research Trust. Pridobljeno 23. aprila 2013 s spletne strani: http://www.adamsmith.org/sites/default/files/resources/austrian-primer-text_2.pdf.
8. Brentano, F. (1998). *Nauk o kategorijah*. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze, Študentska založba.
9. Ekelund, R. B. (1927). Wieser's Social Economics: A Link to Modern Austrian Theory?. *Austrian Economic Newsletter* (6) 3. Pridobljeno 24. aprila 2013 s spletne strani: https://mises.org/journals/aen/aen6_3_1.pdf.
10. Endres, A. M. (1991). Austrian Capital and Interest Theory: Weiser's Contribution and the Menger Tradition. *The Review of Austrian Economics* 1 (5): 67–90. Pridobljeno 24. aprila 2013 s spletne strani: https://mises.org/journals/rae/pdf/RAE5_1_3.pdf.
11. Fabian, R. in M. P. Simons (1986). The Second Austrian School of Value Theory. V: *Austrian Economics*, W. Grassl in B. Smith. Pridobljeno 25. aprila 2013 s spletne strani http://books.google.si/books?id=5zgO-A A A A Q A A J & pg=PA 37 & lpg=PA 37 & dq=Re-i n h a r d + F a b i a n + i n + P e t e r + S i m o n s & s o - u r c e = b l & o t s = 1 x f m 4 s _ w H s & s i g = i S - b b = 1 - Y g K O S f h j z S w D P 7 c 5 2 e - g M & h l = s l & s a = X & e i

- wYB-UdKtFojtQbe-4G4CA&ved=0CCwQ6AEwAQ#v=onepage&q=Reinhard%20Fabian%20in%20Peter%20Simons&f=false.
12. Gordon, D. (b.l.). *The Philosophical Origins of Austrian Economics*. Pridobljeno 24. aprila 2013 s spletne strani: <https://mises.org/philorig/main.asp>.
 13. Hayek, F. A. von (1933). *Monetary Theory and the Trade Cycle*. Pridobljeno 25. aprila 2013 s spletne strani: <http://mises.org/books/monetarytheory.pdf>.
 14. Hayek, F. A. von (1955). *The Counterrevolution of Science*. Pridobljeno 25. aprila 2013 s spletne strani: <http://ia600306.us.archive.org/25/items/counterrevolutio-030197mbp/counterrevolutio030197mbp.pdf>.
 15. Hayek, F. A. (1977). Remembering My Cousin, Ludwig Wittgenstein. *Encounter* 20–22. Pridobljeno 25. aprila 2013 s spletne strani: <http://www.unz.org/Pub/Encounter-1977aug-00020>.
 16. Hume, D. (1974). *Raziskovanje človeškega razuma*. Ljubljana: Slovenska matica.
 17. Klein, P. G. (2012). F. A. Hayek: Austrian Economist and Social Theorist Ch. 12 of Randall Holcombe, ed., *15 Great Austrian Economists*. Pridobljeno 2. aprila 2013 s spletne strani: <http://web.missouri.edu/~kleinp/papers/hayekchp.pdf>.
 18. Louzek, M. (2011). The Battle of Methods in Economics. The Classical Methodenstreit—Menger vs. Schmolter. *American Journal of Economics and Sociology* (70) 2: 439–463. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1536-7150.2011.00780.x>
 19. Lucretius, C. T. (1959). *O naravi sveta*. Ljubljana: Slovenska matica.
 20. Menger, C. (2007). *Principles of Economics*. Pridobljeno 2. aprila. 2013 s spletne strani: <http://mises.org/Books/Mengerprinciples.pdf>.
 21. Menger, C. (1985). *Investigations into the Method of the Social Sciences*. Pridobljeno 2. 4. 2013 s spletne strani: <http://mises.org/books/investigations.pdf>.
 22. Mises.org. (b.l.). *What is Austrian Economics?* Pridobljeno 2. aprila 2013 s spletne strani: <http://mises.org/etexts/austrian.pdf>.
 23. Mises, von R. (2003). *Epistemological Problems of Economics*. 3. izdaja. Pridobljeno 2. aprila 2013 s spletne strani: <http://mises.org/books/epistemological.pdf>.
 24. Mises, L. von (2010). *Omnipotent government: The Rise of the Total State and Total War*. Pridobljeno 2. aprila 2013 s spletne strani: <http://library.mises.org/books/Ludwig%20von%20Mises/Omnipotent%20Government%20The%20Rise%20of%20the%20Total%20State%20and%20Total%20War.pdf>.
 25. Nardinelli, C. in R. E. Meiners (1988). Schmolter, the Methodenstreit, and the Development of Economic History. *Journal of Institutional and Theoretical Economics* 3 (144): 543–551.
 26. Panayotis, G. M. in T. Kostas (2010). Tarde's influence on Scumpeter: Technology and social evolution. *International Journal of Social Economics* 37 (5): 361–373. <http://dx.doi.org/10.1108/03068291011038945>
 27. Popper, K. R. (1998). *Logika znanstvenega odkritja*. Ljubljana: Studia humanitatis.
 28. Smith. B. (1993). *Austrian Philosophy and Austrian Economic*. Pridobljeno 22. aprila 2013 s spletne strani: http://mises.org/journals/rae/pdf/RAE7_2_7.pdf.
 29. Thomas, W. (2009). *Primer: The Rise of the Austrian School of Economics*. Pridobljeno 24. aprila 2013 s spletne strani: <http://etherwave.wordpress.com/2009/07/02/humpday-history-the-rise-of-the-austrian-school-of-economics/>.
 30. Weber, M. (1949). *The Methodology of the Social Sciences*. Pridobljeno 24. aprila 2013 s spletne strani: <http://ia600301.us.archive.org/19/items/maxweberonmethod00webe/maxweberonmethod00webe.pdf>.
 31. Wieser, F. von (1889). *Natural Value*. Pridobljeno 24. aprila 2013 s spletne strani: <http://praxeology.net/FW-NV.htm>.
 32. Wieser, F. von (1927). *Social Economics*. Pridobljeno 2. aprila 2013 s spletne strani: <http://library.mises.org/books/Friedrich%20von%20Wieser/Social%20Economics.pdf>.
 33. Wittgenstein, L. (1976). *Logično filozofski traktat*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Karmen Marguč je doktorska študentka na Fakulteti za komercialne in poslovne vede v Celju. Zanima se za makroekonomska vprašanja in rešitve s področja globalnih podnebnih sprememb, ki jih proučuje tudi z etičnega vidika. To proučuje na Oddelku za filozofijo na Univerzi v Mariboru, kjer se ukvarja s problemom medgeneracijske pravičnosti. V sodelovanju s sodelavci v podjetju Echo, d.o.o., redno objavlja članke o možnosti razvoja visokotehnoloških ekoloških izdelkov.

***Karmen Marguč** is a Ph.D. student at the Faculty of Commercial and Business Sciences, Celje. Her main areas of interest are macroeconomic questions and solutions for global climate change, which she extended into ethical problems regarding intergenerational justice—an area she investigates in the Philosophy Department at the University of Maribor. In collaboration with her co-workers at the company Echo, she publishes articles on the possibilities of developing high-tech ecological products.*